

saille in Putten een aantal gearresteerde illegale werkers die uit de streek tussen Nijkerk en Harderwijk afkomstig waren of daar verzetsdaden hadden bedreven, zou worden geëxecuteerd? Neen, dergelijke illegale werkers bevonden zich niet onder de arrestanten van de *SD*. Wat het doodschieten van gijzelaars betrof: daar bleek von Wühlisch niet voor te voelen. Het uitmoorden van heel Putten, als door Christiansen min of meer gesuggereerd, ging, vonden Rauter en von Wühlisch, veel te ver – vermoedelijk is het toen Rauter geweest die het denkbeeld opperde om de mannelijke bevolking tussen achttien en vijftig jaar naar Duitsland over te brengen; of daarbij werd gezegd: naar een concentratiekamp in Duitsland, of: voor de 'gewone' arbeidsinzet naar Duitsland, is niet duidelijk. Het zou hier personen betreffen die natuurlijk eerst als groep moesten worden opgesloten. Daarvoor kwam het nabije concentratiekamp Amersfoort in aanmerking; de *Wehrmacht* moest de betrokken mannen dus overdragen aan de *SS* – nog op die zondagmiddag kreeg een compagnie van het *SS-Wachbataillon* opdracht, zich de volgende ochtend uit het genoemde concentratiekamp naar Putten te begeven.

In de loop van diezelfde zondagmiddag stelde von Wühlisch samen met het hoofd van zijn *Operations-Abteilung* het concept-bevel op dat aan Fullriede moest worden doorgegeven. Dat bevel hield in dat heel Putten moest worden platgebrand, behalve de openbare gebouwen, de huizen van pro-Duitse elementen en de boerderij waar *Leutnant* Sommer hulp had ontvangen, dat de mannelijke inwoners van achttien tot vijftig jaar aan het *SS-Wachbataillon* moesten worden overgedragen ter overbrenging naar het concentratiekamp Amersfoort en dat Putten binnen twee uur door de resterende bevolking moest worden ontruimd. Christiansen keurde het concept goed; von Wühlisch gaf vervolgens het bevel telefonisch aan Fullriede door en stuurde het deze op diens verzoek ook nog op schrift. Fullriede vond het bevel, zo verklaarde hij in '48, 'onmenselijk, maar ja, de gehele oorlog is nu eenmaal onmenselijk.'¹ Er was bij het bevel nog gezegd dat de daders van de aanslag, als zij zich kwamen aanmelden of als zij alsnog werden gevonden, moesten worden doodgeschoten.

Het leek Fullriede wenselijk, aan een predikant in de kerk te laten meedelen dat de achttien- tot vijftigjarigen zouden worden weggevoerd en dat zij zich daartoe 's morgens bij een van de deuren van de kerk moesten opstellen. In de loop van de nacht liet hij een van de in de kerk aanwezige predikanten, ds. G. B. Holland, inlichten; deze gaf wat hij had gehoord, onmiddellijk mondeling door maar besloot tegelijk, diegenen

¹ BG-Arnhem: p.v. proces-F. W. H. Fullriede (19 mei 1948), p. 5 (Doc I-501, a-3).